

KALÁSZ MÁRTON

Küszöbeink; épülésünk, romlásunk

Csorba Győző: A világ küszöbei

Küszöböket próbálni, belépni, csupán elképzelni, mi van rajtuk túl, s aztán tudósítani. Csorba Győző mostanában úgy érzi, olyan küszöbön áll, amelyről ugyan váratlanul *belép* az ember, ám tudósítani, beszélni, *hírt* hozni erről a bentről csak *innen* lehet, addig, amíg a küszöbön vagyunk vagy még azon is innen. Túl rajta nincsen sem materiális, sem szellemi közeg – nincsen fogódzó, illetve mindmáig nem tudjuk, bár minduntalan találgatjuk, mi is van ezen a „fekete vonalon túl”. Mondhatjuk az *Innét* című verssel, hogy „tagolatlan homály”, mondhatjuk, „öblös lakatlan űr”, hihetjük, „innét millió év elé / innét millió év mögé”; még abban is reménykedhetünk, hogy „rokon állapot”. A fölsorolások mit sem segítenek – a Semmi fogalmával vagyunk kénytelenek szembenézni, vele azonosítani azt a tereptelen terepet, rajztalan geográfiát, színtelen színnyelű tömeget, vagy bármi behelyettesítő metafora, képzet, képzavar merül is föl mélyünkéből. Csorba verseiből kitetszik, a Semmi fogalmát higgadtan magáévá teszi. Materialista szemléletalapon tudva tudja, a „küszöbön” való sírás hiába, aminthogy a lezuhanás után is hiába, hogy „az elemek még számon tartanak a szerves és szervetlen világ”, a bomló test végül nem tanúja többé semminek, tanú sem többé semmire, ami pedig többete volt, ami önműködésén túl éltette, irányította, pusztá anyagszerűsége fölé emelte, az a hullással megszűnik, sorsa innen ismeretlen.

Vélhetnők ezek után, Csorba versei feketén komorlanak lapjaikról s elolvasásuk után bennünk. Vélhetnők, metafizikai borongás, izgékonyág vagy lemondás mindnek a vége. Már az imént szóba került, hogy Csorba higgadtan fogadja e léttörvényt, nyugalmasan a küszöbön állva veszi, mondhatnók úgy: *önnön híradását*. Mindez bennünk is óhatatlanul oldja a szorongást, oszlat valamit megrendültségünkéből. Versei persze nem derűsek (ő maga talán igen), csakhogy úgy nyersek, racionálisak, komorak, hogy mégsem a reménytelenséget kel- tik bennünk, ellenkezőleg, bizonyosságot tárva elének a biztonság érzetét adják. Áttétőiesen persze Csorba tiltakozik is, nem egyszerűen csak elfogadja, amit végső soron elfogadunk. A befejeződést, nevezzük nevén: a halált leminősíteni hajdanidőben nagy orfeuszi szerep lehetett, ma azonban az együgyűség állapotába való visszahúzódást jelentené. Elgondolko- hatunk, igaz, nem kár vajon, hogy megfosztódtunk e „szent lehetőségtől” – Csorba versei nekem azt sugallják, hogy nem. Már azért sem, mert a megsemmisülő ember küldetése, hogy utolsó pillanatáig önmagát s a világot gazdagítsa tapasztalataival, s nincsen két egyforma tapasztalat, ennyi összegzési, általánosítási igyekezet ellenére sem, márpedig a legsajátabb, legsajátosabb tapasztalatsor épp abban az állapotban rejtezik, amit a költő ezekben a versei- ben él, amelyről ezek a versek tanúskodnak. Ez, azt hiszem, mostani kötetének elsődleges szándéka, lényege, lélekkavaró tanulsága.

S ide kötődik az a gondolat, arról a bizonyos túlról a költő csak úgy tudósíthat, hogy csupán innen, a végső lépést csak elképzelve, meg nem téve. Ez, mondhatnók, önmagában parado- xon, legfőljebb kísérlete, inkább megkísértése valaminek. Csakhogy a tapasztalat, amire imént már hivatkoztunk, olyan tárház, amelynek fölglyült készletét, ismereteinket, tudjuk, a környező világ jelenségeinek megfigyelése útján szereztük, s e jelenségek állandó ismétlése következtében kiegészíthetjük. Ebből juthatunk aztán pl. a létünkön túlról olyan összegzé- sig (egyszerűsítésig?), mint már Csorba verséből is idéztük, hogy „tagolatlan homály”, „öb- lős lakatlan űr” stb. A dolog persze itt sántít, hiszen, hogy (mondjuk) „tagolatlan homály” volna, nem tapasztalva szereztük meg, hanem inkább tapasztalatunk következtében behelyettesítjük egy meghatározhatatlanba képzetünket. Igaz, amit taglalnánk, költészet, nem fi- lozófia. De ha már, ebből induljunk ki. Hogy ugyanis bennünk az odatúli képét nem egy ob- jektív jelenség leírása alakítja ki. Objektív csupán a világ, amelynek jelenségeiből mi ezt a ta- pasztalatunkat fölglyűjtjük, hisz részei pusztulnak, lényei kört nyitva s zárva kezdik s végzik, közvetítve így tudatunknak a megrendítő élményt arról, hogy valami lett, pályát futott, s töb- bé nincs. S így leszünk magunk is. Az ember ennek erejével képes önmaga pusztulását, *akár odaátról*, megfogalmazni, kibeszélni, lehetőségeit (amik nincsenek) latolgatni, s mindezt együtt rávetíteni arra, ami *utána* következik. Mivel a következmény önmagunk megszűnése,

hát annak helyszínére, ahol majd e megszűnés utáni „semink”, a megfoghatatlan, szinte azt mondanám, „testet ölt”. S persze ne feledjük, közrejátszik az egyedi lét érezhető fizikai zsugorodása, a tudat fájdalmas védekezése vagy hihetetlen föllobbanása.

Csorba új versei tehát mindennek tudatában nem tekinthetők *őszikéknek*. Bár önkéntelenül ajkunkra tolul, hogy lám, Arany János-i nyíltsággal a test esendőségét is be meri vallani. Csak hogy Csorba, igaz, nyíltan beszél, de nem érzi többé, hogy szemérmesen rejtőzködő is legyen. S nem olyan rezignált, mint Arany. Különbség van annak belenyugvása s Csorba belenyugvása közt. Babits öregkori lírája ideidézhető volna, de azt a gyógyíthatatlan betegség árnyalta, változtatta szinte hörgéssé. Csorba előző könyvének verseit még inkább lehetett volna *őszikéknek* tekinteni. Még színezi őket némi nosztalgia, van bennük távolságtartás az egyén érdekében. Olyat még könnyebb kimondani, hogy: „Mondják, hogy bölcsen belenyugodott / mondják bölcsen nem nyugodott bele.” Mert általánosabb, mert személytelebbs. S fölöttébe legőz árnyék ugyan, a fényjáték föloldja: „Az üdvösségbe régen bekerültem, az üdvösségből nem vagyok kiűzhető.” Ezt a mostani Csorba Győző már nem mondaná. Nem merné állítani, hogy nem „kiűzhető”. Még azokban a verseiben is nehezen, amelyekben a *lehetőséget* változatlanul látja, azt, hogy a költészet a világnak a végső pillanatig való faggatása, s vissza is nyúl régi derűjéhez, fölényéhez ennek érdekében – még rajtukbennük se érezzük ezt a fényjátékot, enyhítő verőt. Bár itt megint küszöbről van szó, mégsem csak ez az *egy* küszöb van, amit (épp tétován próbálgatva) ma figyelembe vesz. A kötet címe, címadó verse is hitvallás s kapaszkodó egyben: *A világ küszöbei*. S meg is látszik feledkezni Csorba a halálról, ám e férfias körültekintés bizony szűk szemrésen át esik mégiscsak. A küszöböket, a világra nyitókat azonban tartozunk fől sorolni, így kapunk teljes képet a költőnek a világhoz s önmagához való viszonyáról. Így értjük meg egészen őt, kivételes emberi s költői erejét.

Mik tehát ezek a küszöbök, ellenében az egynek, „a világ küszöbe / s az univerzum küszöbe / sőt az univerzumoké”? A válaszon meg kellene hökkennünk, de akik figyelemmel követjük Csorba költői útját, tudjuk, mennyire csüggött mindig is az objektív jelenségeken s állt oly fokú kapcsolatban velük, hogy szinte (bizonyosan) az ő közrejátszásokkal, közreműködésükkel mérte-járta befelé az utat, alakította ki benső világát. Egy ideje, párhuzamosan a test s a szellem nagyobb „önvédelmével”, figyelme kivált beléjük horgad, faggatja őket, valami egészen szívszórító kollektivitással beszél hozzájuk, hol vigasztalójuk, hol tanácsért eső testvérük. A világra bocsátók elején a körtefa, amely már-már jelképi rendeltetésű Csorba lírájában. Másodiknak következnek a beton-út, s így tovább: madárijesztő, kutyaól, ribiszke-ág; s utánuk a lét képviselőjében unoka, „reményes”, reménytelen szerelem, temető. Vagyis a kiskörű, a köznapí adta tanulságból vizsgálva rálátunk az egyetemesre; s nem fordítva. A lenti sorsát, épülését, romlását összevetni a *tágabb* univerzummal. S ugyanarra a válaszra jutni, mintha önnön sorsunkat, épülésünket, romlásunkat tudatosítanók. Aki látott születni, sürgögni, omlani így maga körül, beleértve még az élettelen tárgyat is, nem szerzett-e annyi tapasztalatot, hogy önmagát a határtalanban működő részként szemlélje (mint Csorba Győző), s e tudattal, néha persze lúdbőrt szerző bölcsességgel álljon az odatúli, a folytathatatlan fekete fényességében.

Csak hogy ez olykor valóban fölülmúlja erőnket. „Bőrön belülré nem kerülnek / így hát az élők kint maradnak / s a kint maradó ha ölel vagy / ha épp az antipóduson jár / magányt nem oldhat” – ez az érzés hatalmasabb tud lenni minden közösségénél, tudatosságunknál. Csorba Győző kötetében, e verseknek így környezetükben (talán az eddgiekből következnek is) különös hitelük van. Bizony itt megy végbe az olvasó katarzisa, éljük megtisztulva át, hogy ugyan a költő retteneteseztől, de szorongást old, megrendültséget oszlat végül is bennünk verseivel. Ha csupán a „belátás” volna meg, sem foghatnók föl póznak, hisz nincs benne egyetlen hamis hang. De így teljes. A váratlanul elcsukló szó hallatán, amint a *Visszaszámlálás* verseiből fölbugyborog, az olyan keserű, fintoros mosoly, mint a *Különben*, a *Betelik* s más. S innen már nem hárfítható el, hogy szóvá tegyük, Csorba ilyenformán nem véletlenül jutott el eddig a költői hangig. Amely ebben az új könyvben még dízstelenebb, még közvetlenebb, szinte hanyag. Mégis nagyon feszes, szuggesztív, agresszív. Nem tiszta olyan értelemben, hisz Csorba egyként befogad szépet, csúfát, a szavak egymást tisztogatják ezekben a mondatokban. Magaslat (a költő mostani, az eddgieknél is súlyosabb mondandója), amikor a vers megszűnik versnek, önmagáért való képletnek lenni, teljesen alárendeli magát a közlés céljának, ami aztán gondoskodik nyelvéről, formájáról, bőségéről, fukarságáról. S lesz ennek következtében új, magasabb rendű közlőeszköz, fontosabb *vers*. E tény, mivel a költő elsődlegesen s csakis tapasztalatát szánja közvetíteni nekünk (nem móríká), néha csak a mű többszöri olvasása, szinte „megmunkálása” után vesszük észre igazán. A hatást újraéljük, a vers itt teljesebb ki végelesen. (*Magvető Kiadó*)